

رابطه سبک‌های فرزند پروری والدین با پرخاشگری نوجوانان شهرستان شبستر

احد آهنگرانزابی*^۱، پرویز شریفی درآمدی^۲، رباب فرج‌زاده^۳

۱- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شبستر، گروه علوم تربیتی، شبستر، ایران

۲- دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی تهران

۳- کارشناسی ارشد مشاوره، مدرس مدعو دانشگاه پیام نور بستان آباد

چکیده

یکی از عوامل موثر در بروز اختلال‌های رفتاری، عامل خانواده، بویژه الگوی رفتاری والدین است. از این رو، محققان نتیجه گرفته اند که بین بدرفتاری والدین و اختلال رفتاری فرزندان ارتباط وجود دارد؛ ارتباطی که می‌تواند نقش سبک‌های فرزند پروری را در ایجاد مشکلات رفتاری نوجوانان، نظیر پرخاشگری بررسی کند. هدف این پژوهش، بررسی رابطه سبک‌های فرزند پروری با پرخاشگری نوجوانان شهرستان شبستر بوده است. روش: روش تحقیق از نوع همبستگی بوده. نمونه آماری نیز ۶۰ نفر از دانش آموزان شهرستان شبستر بودند؛ که با استفاده از پرسشنامه سبک‌های فرزند پروری "بومریند" و پرخاشگری "اچ.باس و مارک پری" بررسی شدند. یافته‌ها: بین سبک دموکراتیک و پرخاشگری رابطه وجود نداشت. بین سبک دموکراتیک و پرخاشگری فیزیکی رابطه وجود داشت ($p < 0/05$). بین سبک دموکراتیک و خصومت رابطه وجود داشت ($p < 0/05$). بین سبک دموکراتیک و خصومت رابطه وجود نداشت. بین سبک سهل‌گیرانه و پرخاشگری رابطه وجود نداشت. بین سبک سهل‌گیرانه و پرخاشگری فیزیکی رابطه وجود نداشت. بین سبک سهل‌گیرانه و خصومت رابطه وجود نداشت. بین سبک سهل‌گیرانه و خصومت رابطه وجود نداشت. بین سبک سهل‌گیرانه و پرخاشگری کلامی رابطه وجود نداشت. بین سبک استبدادی و پرخاشگری رابطه وجود نداشت. بین سبک استبدادی و پرخاشگری فیزیکی رابطه وجود نداشت. بین سبک استبدادی و خصومت رابطه وجود نداشت.

سبک استبدادی و خشم رابطه وجود نداشت. بین سبک استبدادی و پرخاشگری کلامی رابطه وجود نداشت. نتیجه اینکه بهترین روش فرزندپروری برای کاهش پرخاشگری و مؤلفه‌های آن سبک دموکراتیک بود.

واژه‌های کلیدی: سبک‌های فرزندپروری، پرخاشگری، سبک دموکراتیک، سبک استبدادی، سبک سهل‌گیرانه

مقدمه

رابطه با فرزندان و امثال آن وجود دارد (مایکل^۱ و همکاران، ۱۹۸۷). تحقیقات مؤسسه ملی سلامت روانی در ایالات متحده نشان می‌دهد کودکانی که از جانب والدینشان مورد سوء آزار جسمی و غفلت قرار گرفته بودند، احتمال انجام رفتارهای خشن و خشونت‌آمیز در آنها خیلی زیاد بوده است (فراهانی، ۱۳۸۰). نتایج تحقیقات زیادی بیانگر این است که از لحاظ آماری بین سبک‌های فرزند پروری و مشکلات رفتاری نوجوانان ارتباط معنی‌داری وجود دارد (ارگیس^۲ و همکاران، ۲۰۰۶). انگریست^۳ و همکاران (۱۹۹۶) بیان نمودند که سبک‌های فرزند پروری در کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان موثر است و نتایج تحقیقات (ویلدر و وال، ۲۰۰۲؛ اسمال و لستر^۵، ۱۹۹۴) بیانگر این است که والدینی که وقت بیشتری را صرف سرپرستی فرزندانشان می‌کنند، دارای فرزندانی هستند که کمتر به سمت رفتارهای پرخطر و نامناسب متمایل می‌شوند. کاتز و گاتمن^۶ (۱۹۹۳) در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند: والدینی که برای حل تعارض‌های خود سبک‌های خصمانه‌ای به کار می‌برند، فرزندانی دارند که دارای نشانه‌های رفتار

خانواده به عنوان یک سیستم اجتماعی شامل گروهی از افراد است که از طریق ازدواج، تولید مثل و پرورش فرزندان باهم زندگی می‌کنند. این سیستم و سازمان اجتماعی در طول تاریخ، نقشی حیاتی برای رشد و پیشرفت و اجتماعی شدن نوع انسان بازی کرده است. خانواده بدون شک مهمترین سازمانی است که بستر ساز رشد و رفاه جسمی، روانی و اجتماعی وی به تعادل (فیزیکی، روانی و اجتماعی) است (موسوی، ۱۳۸۳). تحقیقاتی که در زمینه اختلال‌های رفتاری صورت گرفته است، اغلب این نتیجه را در برداشته که اختلال‌های رفتاری بیشتر حاصل نحوه ارتباط والدین با کودک است تا عوامل ارثی و زیستی و محققان نتیجه گرفته‌اند که بین سوءرفتار والدین و اختلال رفتاری کودک ارتباط وجود دارد و این ارتباط بسیار با اهمیت و نشان دهنده این مطلب است که عامل خانواده و خصوصاً رفتار والدین در دوران کودکی نقش مهمی در بروز اختلال‌های رفتاری در کودکی و بزرگسالی دارد (ظروفی، ۱۳۸۰). پرخاشگری از جمله مشکلات رفتاری است که حاصل خانواده‌های مشکل‌دار و ساختار ناسالم و ارتباط نامطلوب والدین با فرزندان است و در این خانواده‌ها معمولاً یک محرک استرس‌زا، مانند اعتیاد پدر، خشونت‌های فیزیکی و کلامی پدر و مادر و رابطه ناسالم اولیا با فرزندان، شیوه‌های

1-mykel
5- Small & Luster
2- Argys
6- Katez & Gatman
3- Angrist
7- Marsh & Barber
4- Wilder & Walt

به صورت تصادفی انتخاب گردید. برای جمع آوری اطلاعات درمورد سبک‌های فرزند پروری و پرخاشگری از پرسشنامه‌های سبک‌های فرزند پروری "بومریند"^۲ و پرخاشگری "اچ.باس و مارک پری"^۳ استفاده شد.

الف) پرسشنامه سبک‌های فرزندپروری^۴: پرسشنامه سبک فرزند پروری که حاوی ۳۰ سؤال چهار گزینه‌ای به صورت کاملاً مخالفم، مخالفم، موافقم، کاملاً موافق هستم است، که برای هر دانش آموز از طریق پرسشنامه تکمیل شده است. میزان پایایی پرسشنامه از طریق بازآزمایی که به وسیله بوری (۱۹۹۱) به دست آمده بدین صورت است: ۰/۸ برای سهل گیرانه مادر، ۰/۸۶ برای استبدادی مادر، ۰/۷۸ برای دموکراتیک مادر، ۰/۷۷ برای سهل گیرانه پدر، ۰/۸۵ برای استبداد پدر، ۰/۹۲ برای دموکراتیک پدر. بوری برای مشخص کردن میزان اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار افتراقی استفاده نموده و نتایج زیر به دست آورده است، مستبد بودن مادر رابطه معکوس با سهل گیرانه مادر (۰/۳۸-) و دموکراتیک مادر (۰/۴۸-) داشت. همچنین، مستبد بودن پدر رابطه معکوس با آزادگذاری پدر (۰/۵۰-) و دموکراتیک پدر (۰/۵۲-) داشت (ظروفی، ۱۳۸۰).

غلامرضا اسفندیاری (۱۳۷۴) جهت روایی محتوایی پرسشنامه از ده نفر صاحب نظر در زمینه روان‌شناسی و روان پزشکی خواسته است تا میزان روایی هر جمله را با علامت زدن مشخص نموده و نظر اصلاحی بدهند. نتیجه این نظر خواهی نشان داد که

ضد اجتماعی تر هستند (برجعلی، ۱۳۸۰). مطالعات دیگری در این خصوص نشان داده‌اند که جدایی از والدین و ارتباط نامطلوب با فرزندان به طور ناپیوسته و منفی با میزان افسردگی و رفتارهای پرخاشگرانه فرزندان ارتباط داشتند (مارش و باربر^۱، ۲۰۰۱). لذا با توجه به مطالب فوق الذکر هدف تحقیق حاضر، بررسی رابطه بین سبک‌های فرزند پروری والدین (دموکراتیک، استبدادی و سهل گیرانه) و پرخاشگری بود. فرضیه‌های زیر قابل تدوین است:

۱- بین سبک فرزندپروری دموکراتیک والدین و مؤلفه‌های پرخاشگری نوجوانان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

۲- بین سبک فرزندپروری سهل گیرانه والدین و مؤلفه‌های پرخاشگری نوجوانان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

۳- بین سبک فرزندپروری استبدادی والدین و مؤلفه‌های پرخاشگری نوجوانان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

روش

روش تحقیق از نوع همبستگی بود. جامعه آماری تحقیق را دانش آموزان دبیرستان نمونه شهرستان شبستر در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ تشکیل می‌دادند که بصورت نمونه گیری خوشه ای یکی از مدارس و با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای به حجم ۶۰ نفر

8- Baumrind

9- Bass & Perry

10- Parenting style Questionnaire

پرخاشگری را نشان می‌دهد. اعتبار و پایایی پرسشنامه پرخاشگری از همسانی درونی خوبی برخوردار است ضرایب آلفا برای خرده مقیاس‌های پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۷۲، ۰/۸۳، ۰/۷۷ و ضریب آلفای کل نمرات پرسشنامه ۰/۸۹ است. علاوه بر این، پژوهش‌های انجام شده در ایران نیز اعتبار و روایی پرسشنامه را تایید کرده‌اند (لنگری، ۱۳۷۸).

یافته‌ها

در این قسمت با استفاده از همبستگی پیرسون و آزمون معناداری آن به تایید یا رد فرضیه‌ها پرداخته شد.

پرسشنامه مذکور دارای روایی بالایی است و برای تعیین پایانی آن از روش بازآزمایی استفاده کرده و بعد از گذشت یک هفته میزان پایایی سهل‌گیرانه، ۰/۶۹ برای استبدادی ۰/۷۷ و برای دموکراتیک ۰/۷۳ به دست آمده است. تنکابنی (۱۳۷۹) نیز ضریب پایایی پرسشنامه را برابر ۰/۷۲ گزارش کرده است (مژگانیان، ۱۳۸۰).

ب) پرسشنامه پرخاشگری (AQ): پرسشنامه پرخاشگری در سال ۱۹۹۲ به وسیله آرنولد اچ. باس و مارک پری تدوین شده است حاوی ۲۹ ماده است که چهار جنبه از پرخاشگری (پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت) را مورد سنجش قرار می‌دهد. پرسشنامه پرخاشگری با نمره کل سوالات میزان پرخاشگری کلی را می‌سنجد و نمرات خرده مقیاس‌های آن تجلیات گوناگون

جدول (۱) همبستگی بین سبک فرزند پروری دموکراتیک و مؤلفه‌های پرخاشگری

شاخص آماری				
p	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	متغیرها	
۰/۰۹۸	۰/۰۵	-۰/۲۳	پرخاشگری	سبک دموکراتیک
۰/۰۰۱	۰/۲۶	-۰/۵۱	پرخاشگری فیزیکی	
۰/۰۰۰	۰/۲۳	-۰/۴۸	خصومت	
۰/۰۰۰	۰/۳۶	-۰/۶۰	خشم	
۰/۰۴۲	۰/۰۶	-۰/۲۶	پرخاشگری کلامی	

بر اساس جدول شماره ۱ ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری فیزیکی معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد

فرضیه اول: بین سبک فرزندپروری دموکراتیک والدین و مؤلفه‌های پرخاشگری نوجوانان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

($p=0/000$) و در نهایت اینکه ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری کلامی معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($p=0/042$). جهت رابطه سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری و مؤلفه‌های آن منفی بود.

($p=0/001$). ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با خصومت معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($p=0/000$) و همچنین ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با خشم معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد

جدول (۲) همبستگی بین سبک فرزند پروری سهل گیرانه و مؤلفه‌های پرخاشگری

شاخص آماری				
P	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	متغیرها	سبک سهل گیرانه
۰/۷۶۱	۰/۰۰	-۰/۰۴	پرخاشگری	
۰/۸۰۲	۰/۰۰	۰/۰۳	پرخاشگری فیزیکی	
۰/۵۵۲	۰/۰۰	۰/۰۷	خصومت	
۰/۲۲۰	۰/۰۲	۰/۱۶	خشم	
۰/۴۹۴	۰/۰۰	-۰/۰۹	پرخاشگری کلامی	

نشد. ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با خصومت معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید نشد و همچنین، ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با خشم معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد و در نهایت اینکه ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری کلامی معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. جهت رابطه سبک فرزندپروری سهل گیرانه با پرخاشگری و پرخاشگری کلامی منفی، ولی با پرخاشگری فیزیکی، خصومت و خشم مثبت بود.

فرضیه دوم: بین سبک فرزندپروری سهل گیرانه والدین و مؤلفه‌های پرخاشگری نوجوانان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

بر اساس جدول شماره ۲ ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. ضریب همبستگی بین سبک فرزندپروری دموکراتیک با پرخاشگری فیزیکی معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید

جدول (۳) همبستگی بین سبک فرزند پروری استبدادی و مؤلفه‌های پرخاشگری

شاخص آماری				
P	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	متغیرها	سبک استبدادی
۰/۹۲۳	۰/۰۰	۰/۰۱	پر خاشگری	
۰/۱۱۵	۰/۰۴	۰/۲۰	پر خاشگری فیزیکی	
۰/۴۰۵	۰/۰۱	۰/۱۰	خصومت	
۰/۸۸۷	۰/۰۰	۰/۰۱	خشم	
۰/۴۹۳	۰/۰۰	۰/۰۹	پر خاشگری کلامی	

خصومت، خشم و پر خاشگری کلامی، بجز پر خاشگری رابطه وجود داشت. رابطه بین سبک فرزند پروری دموکراتیک با پر خاشگری و مؤلفه‌های آن معکوس بود.

بین سبک فرزند پروری سهل گیرانه و پر خاشگری، پر خاشگری کلامی، خصومت، خشم و پر خاشگری فیزیکی رابطه وجود نداشت. رابطه بین سبک فرزند پروری دموکراتیک با پر خاشگری و پر خاشگری کلامی مستقیم و با پر خاشگری فیزیکی، خصومت و خشم معکوس بود.

بین سبک فرزند پروری استبدادی و پر خاشگری، پر خاشگری کلامی، خصومت، خشم و پر خاشگری فیزیکی رابطه وجود نداشت. رابطه بین سبک فرزند پروری دموکراتیک با پر خاشگری و مؤلفه‌های آن مستقیم بود.

یافته‌های تحقیق حاضر با یافته‌های تحقیقات مؤسسه ملی سلامت روانی در ایالات متحده (ارگیز و همکاران، ۲۰۰۵)، انگریست و همکاران (۱۹۹۶)، کریستوفر و همکاران (۱۹۹۳)، اسمال و لاستر (۱۹۹۴)، ویلدر و رات (۲۰۰۲)، کاتز و گاتمن (۱۹۹۳) و (ماش و باربر، ۲۰۰۱) که همگی مؤید این بودند که دموکراتیک بودن سبک فرزند پروری والدین

فرضیه سوم: بین سبک فرزند پروری استبدادی والدین و مؤلفه‌های پر خاشگری نوجوانان (پر خاشگری، پر خاشگری فیزیکی، پر خاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

بر اساس جدول شماره ۳ ضریب همبستگی بین سبک فرزند پروری استبدادی با پر خاشگری معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. ضریب همبستگی بین سبک فرزند پروری استبدادی با پر خاشگری فیزیکی معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. ضریب همبستگی بین سبک فرزند پروری استبدادی با خصومت معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید نشد. همچنین، ضریب همبستگی بین سبک فرزند پروری استبدادی با خشم معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد و در نهایت اینکه ضریب همبستگی بین سبک فرزند پروری استبدادی با پر خاشگری کلامی معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. جهت رابطه سبک فرزند پروری استبدادی با پر خاشگری و مؤلفه‌های آن مثبت بود.

بحث و نتیجه گیری

بر اساس آنچه دریافته‌ها نشان داده شد، بین سبک فرزند پروری دموکراتیک و پر خاشگری فیزیکی،

باعث کاهش پرخاشگری و مؤلفه‌های آن می‌شود، همخوانی داشت؛ ولی سبک سهل‌گیرانه و بالاخص سبک استبدادی باعث افزایش پرخاشگری و مؤلفه‌های آن می‌شود.

بنابراین سبک فرزندپروری دموکراتیک بیانگر تعامل مناسب و توأم با صمیمیت و در عین حال، کنترل منصفانه و واقع بینانه است، ولی سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه و استبدادی بیانگر تعامل نامناسب و نادیده گرفتن و در عین حال، کنترل غیر منصفانه و غیرمنطقی است و با توجه به اهمیتی که جوامع امروزی برای تداوم و بقای خانواده و سلامت روانی افراد جامعه قائل هستند، بررسی مشکلات و عواملی که منجر به زوال خانواده و پرخاشگری فرزندان می‌انجامد، ضروری به نظر می‌رسد، که در این میان خانواده و شیوه برخورد و تربیتی والدین، اصلی‌ترین و بیشترین نقش را در بوجود آمدن مشکلات رفتاری و شخصیتی و اجتماعی در فرزندان می‌شود. بنابراین، امید است از طریق بالا بردن آگاهی والدین در مدارس یا رسانه‌های جمعی سبک فرزندپروریشان حول دموکراتیک بچرخد.

در نهایت شایان ذکر است این تحقیق دارای محدودیت‌هایی از قبیل محدودیت در آزمودنی‌ها که فقط مقطع دبیرستان را در نظر رفته بود و همچنین تعداد آنها اندک بود و از طرفی، ابزار اندازه‌گیری پرخاشگری از بابت فهم برای همه در یک سطح نبود، که این موضوع به کاهش در قدرت تعمیم پذیری نتایج به دست آمده منجر می‌شود. بهتر است با اجرای تحقیقات بر روی گروه‌های دیگر با تعداد

بیشتر و با استفاده از ابزار دیگر برای سنجش پرخاشگری این محدودیت از بین برود.

منابع

برجعی، ا. (۱۳۸۰). تحول شخصیت در نوجوان، تهران: انتشارات و رای دانش، چاپ اول.

ثنائی، ب و همکاران. (۱۳۷۹). مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج، تهران: انتشارات بعثت، چاپ اول.

دلاور، ع. (۱۳۷۹). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر ویرایش، چاپ دوازدهم.

ظروفی، م. (۱۳۸۰). بررسی رابطه میان ساختار خانواده و اختلالات رفتاری، پایان نامه کارشناسی،

دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر.

فراهانی، م. (۱۳۸۰). پرخاشگری کودکان و ارتباط آن با ساخت خانواده، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.

لنگری، م. (۱۳۷۸). بررسی میزان پرخاشگری دانش آموزان مهاجر و غیر مهاجر سال اول متوسطه دبیرستانهای شهر بجنورد، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.

موسوی، ا. (۱۳۸۳). خانواده درمانی کاربردی، تهران: انتشارات دانشگاه الزهراء(س)، چاپ دوم.

مزگانیان، و. (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزند پروری والدین حالات هویت یابی دختران

- Small, S. A., & Luster, T. (1994). Social information processing factors in reactive and proactive Aggression in children, s peer gurops. *Journal of personality and Social Psychology*. 82, 835–848.
- Sancilio, Michael. F. & Plumert, Jodie. M (1987). Friendship and Aggressiveness As Determinant of Conflict outcomes in middle childhood. *Journal of Personality and Social Psychology*. 53, 1146-1158.
- Wilder, EI. & Watt, TT. (2002). Risky parental behavior and adolescent sexual . *Activity at firest coitus. Milbank Quarterly*. 80, 481–524.
- نوجوان دبیرستانهای تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.
- Argys, L. M. and Ress, D. I. (2006). Birth order and Risky adolescent behavior. *Economic Inqiry*. 44, 215–233.
- Angrist, J. D., Imbens, G. W. and Rubin, D.B. (1996). Identfication of causal effects usin instrumental variables. *Jurnal of the Amrican statistical Association*. 91, 444-555.
- Mars. J. Growert, Brian. K. (2001). Connectedness and separationin Parent-adolescent ralationship. Indicators of a Successful Identity development?. Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development.